

พัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Development of Tin Mining, Ronphibool District, Nakhon Si Thammarat Province

นฤนาท พรหมปาน¹, นิกร โรจนวัฒน์², ทิพย์ประภา ศิลปวิสุทธิ์³ และกมลทิพย์ ธรรมกิระติ⁴
Naruenat Prompan¹, Nikorn Rodjanawat², Thipprapa Sillapawisut³
and Kamontip Thamkirati⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีทั้งหมด 5 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน และผู้อาวุโสในชุมชน วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตและลงพื้นที่จริงในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า การทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งได้ 3 ยุค คือ ยุคร่อนแร่แบบดั้งเดิม ยุคการทำเหมืองหอบและยุคเหมืองฉีดยาหรือเหมืองสูบ การทำเหมืองแร่นั้นมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ การเข้ามาของผู้คนต่างถิ่นและต่างชาติที่อพยพเข้ามาจากพื้นที่อำเภอใกล้เคียงหรือจังหวัดใกล้เคียงในภาคใต้ รวมถึงการเข้ามาของชาวจีนเพื่อเป็นลูกจ้างแรงงานในเหมืองแร่ การทำเหมืองแร่ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่มีการประกอบอาชีพทำนา กลายเป็นลูกจ้างในเหมืองแร่ นอกจากนั้นการทำเหมืองแร่ในอำเภอร่อนพิบูลย์ยังส่งผลเสียให้กับคนในพื้นที่ คือ ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ผู้คนได้รับผลกระทบจากสารหนูที่ใช้ในการสกัดแร่ดีบุกมีการปนเปื้อนในแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

คำสำคัญ : ดีบุก, เหมืองแร่, อำเภอร่อนพิบูลย์, จังหวัดนครศรีธรรมราช

¹ นักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, E-mail: 6411116045@nstru.ac.th (corresponding author)

² นักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, E-mail: 6411116057@nstru.ac.th

³ นักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, E-mail: 6411116031@nstru.ac.th

⁴ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, E-mail: kamolthip_tam@nstru.ac.th

Abstract

This research aims to: 1) study the development of tin mining in Ronphibool District, Nakhon Si Thammarat Province and 2) study the way of life of the residents in Ronphibool, Ronphibool District, Nakhon Si Thammarat Province. This qualitative research collected data using tools such as interviews and observation. The key informants consisted of five individuals, including the village headman, local scholars, and elders within the community. Data collection methods included document analysis, interviews, observations, and fieldwork in the community. The research results show that the tin mining in Ronphibool District can be categorized into three periods: the traditional panning era, the manual mining era, and the hydraulic or suction mining era. Tin mining was deeply integrated into the local way of life. The industry attracted migrants from nearby districts and provinces in southern Thailand, as well as Chinese laborers who worked in the mines. The introduction of tin mining led to significant changes in the livelihoods of local residents, who shifted from traditional rice farming to working as laborers in the mines. However, tin mining also brought negative consequences to the community, particularly environmental and health issues. Residents suffered from the contamination of water sources with arsenic, used in tin extraction, which affected the water quality for household consumption.

Keywords: Tin, Mine, Ronphibool District, Nakhon Si Thammarat Province

1. บทนำ

อุตสาหกรรมเหมืองแร่เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญ ซึ่งเป็นการนำทรัพยากรแร่มาใช้ประโยชน์ ทำให้ไม่ต้องการนำเข้าแร่จากต่างประเทศทำให้มีรายได้จากการทำเหมืองแร่ภายในประเทศ ในการทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่นั้น มักส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในพื้นที่ส่งผลให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชน (บำเพ็ญ ไชยรักษ์, 2557)

ประเทศไทยในอดีตพบแร่ธาตุที่มีความสำคัญทางการค้าอย่างดีบุก ทองคำและพลวง โดยเฉพาะดีบุกเป็นแร่ที่สยามค้าขายกับยุโรปมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยมีอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและภาคใต้เป็นแหล่งแร่ดีบุกที่ดีและสมบูรณ์ที่สุด หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 กลุ่มชาวตะวันตกที่พร้อมด้วยเงินทุนและความชำนาญเข้ามาทำกิจการเหมืองแร่ในสยามเปลี่ยนการผลิตแบบร่อนแร่ของคนพื้นถิ่นหรือเหมืองของชาวจีนแต่เดิมเป็นการทำเหมืองที่ทันสมัย (บำเพ็ญ ไชยรักษ์, 2557) พื้นที่อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งผลิตแร่ดีบุกขนาดใหญ่ที่พัฒนาขึ้นมาในยุคนั้น โดยมีบริษัททุ่งคาร์ ฮาร์เบอร์ ทิน

เดรดยิ๊ง จำกัด ซึ่งเคยทำเหมืองแร่ที่จังหวัดภูเก็ตขยายกิจการเหมืองเรือขุด (dredging) มาขุดแร่ที่ร้อนพิบูลย์เรือขุดที่ไว้ใช้เพื่อขุดหาแร่หรือสายแร่ (บำเพ็ญ ไชยรักษ์, 2557)

อำเภอร้อนพิบูลย์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาณาเขต ทิศเหนือติดกับอำเภอพระพรหม ทิศใต้ติดกับอำเภอกุพราภรณ์ ทิศตะวันออกติดกับอำเภอ เฉลิมพระเกียรติและอำเภอเชียรใหญ่และทางทิศตะวันตกติดกับอำเภอทุ่งสง ก่อนที่จะมาเป็นอำเภอร้อนพิบูลย์เคยมีฐานะเป็นหมู่บ้านชื่อ "บ้านร้อน" เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ต่อมาได้ยกฐานะเป็นตำบลชื่อ "ที่ร้อน" เมื่อถึง พ.ศ. 2447 ได้รับการยกฐานะเป็น "แขวง" และเปลี่ยนมาเป็น "อำเภอ" ตามลำดับ สาเหตุที่ได้ตั้งชื่ออำเภอนี้ว่า "ร้อนพิบูลย์" เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอร้อนพิบูลย์มีสินแร่ที่สำคัญและอุดมสมบูรณ์อยู่หลายชนิด ได้แก่ วุลแฟรม ดีบุก ยิปซัม พลวง แปรค์ โทไลไมท์ ฟอสเฟตและเฟลด์สปาร์ ชาวบ้านจึงพากันแสวงหาแร่เหล่านี้มาใช้ประโยชน์โดยเฉพาะดีบุกและวุลแฟรม ซึ่งเป็นแร่ที่มีค่าในเชิงพาณิชย์และอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศได้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง จึงพากันประกอบอาชีพทำแร่กันอย่างกว้างขวางผู้คนต่างถิ่นจำนวนมากที่ทราบข่าวก็ได้มีการเข้ามาจับจองพื้นที่ทำมาหากินด้วยการร่อนแร่เป็นอาชีพหลักและส่งผลให้อาชีพดั้งเดิมในพื้นที่อำเภอร้อนพิบูลย์ได้มีการลดลงจากเดิม เช่น ทำนา ทำสวนผลไม้ และยังเป็นสาเหตุให้ชุมชนบ้านร้อนแร่เติบโตอย่างรวดเร็ว มีเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตขึ้นจากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาของผู้คนและสุดท้ายทางการได้มีการจัดตั้งชุมชนบ้านร้อนให้มีชื่อว่า "ร้อนพิบูลย์" และใช้ต่อมา ถึงปัจจุบัน (เอี่ยม อุบลพันธ์, 2537) โดยพัฒนาการในการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร้อนพิบูลย์ที่พบเห็นและเห็นได้ชัดเจนจะแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ ยุคร่อนแร่แบบดั้งเดิม ยุคการทำเหมืองหาบ ยุคเหมืองฉีดหรือเหมืองสูบ จากการทำเหมืองแร่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและความเชื่อทำให้เมื่อปี พ.ศ. 2544 ได้มีการจัดสร้างแม่น้ำร้อนแร่เพื่อเป็นที่สักการบูชาเคารพนับถือของประชาชนชาวร้อนพิบูลย์ โดยนายอำเภอธนนาท สุภัทรประทีป พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนอำเภอร้อนพิบูลย์ ได้มีการทำพิธีบวงสรวง มีพิธีทางพระพุทธศาสนาและพิธีพราหมณ์ อัญเชิญร่างที่เป็นรูปหล่อทองเหลืองมาประดิษฐานไว้บนแท่นฐานรองรับรูปหล่อแม่น้ำร้อนแร่ที่เป็นทองเหลืองไว้ที่ตรงด้านหน้าว่าการอำเภอร้อนพิบูลย์และเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอร้อนพิบูลย์จนถึงปัจจุบันนี้

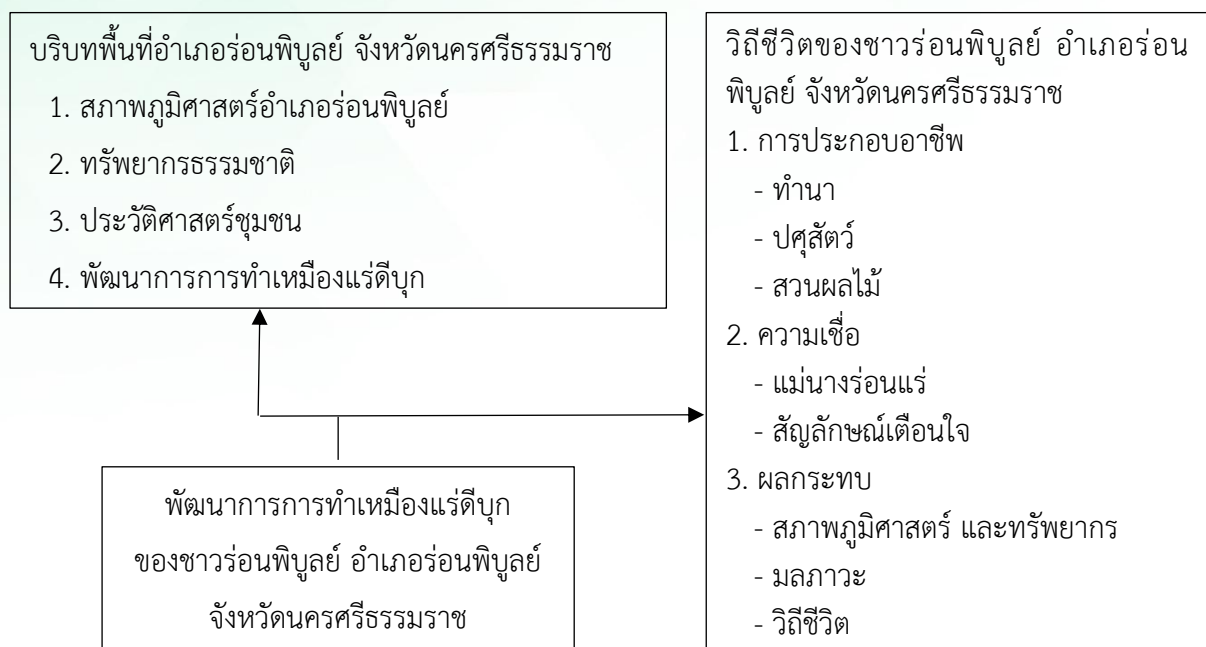
ผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่อำเภอร้อนพิบูลย์เป็นพื้นที่ในการศึกษาและทำวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการค้นพบแร่ดีบุก มีการทำเหมืองแร่ดีบุกในอดีตและจากการทำเหมืองแร่ดีบุก ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นและหัวข้อดังกล่าวเพื่อได้ทราบถึงพัฒนาการทำเหมืองแร่และวิถีชีวิตของผู้คนในอำเภอร้อนพิบูลย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

พัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสารและงานวิจัยเพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดและวิธีการในการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

4.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นญาติของผู้ที่เคยประกอบอาชีพเป็นแรงงานในเหมืองแร่และเป็นผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 12 มาตั้งแต่ก่อนมีการทำเหมืองแร่ และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 12 โกลัพื้นที่ที่เคยมีการทำเหมืองแร่ดีบุก ประกอบด้วย สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลร่อนพิบูลย์ 1 คน ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้อาวุโสในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 12 ของตำบลร่อนพิบูลย์ จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 5 คน

โดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เจาะจงกลุ่มประชากรในพื้นที่หมู่ที่ 12 ของตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพการทำเหมืองแร่ดีบุกและมีทรัพยากรแร่ดีบุกมากที่สุดในอำเภอร่อนพิบูลย์

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

4.2.1 แบบสัมภาษณ์

การใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ในประเด็นข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการของการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และวิถีชีวิตของชาวร่อนพิบูลย์ที่เกิดขึ้นจากการทำเหมืองแร่ที่สอดคล้องกับพื้นที่ วิถีชีวิตและเศรษฐกิจ และปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุก

4.2.2 แบบสังเกต

การใช้แบบสังเกต สังเกตประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และสภาพแวดล้อมของอำเภอร่อนพิบูลย์ สภาพแวดล้อมของพื้นที่การทำเหมืองแร่ สภาพชุมชน วิถีชีวิตและเศรษฐกิจ และปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุก

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.3.1 การศึกษาเอกสาร

การศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ดีบุกจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดและแนวทางในการดำเนินการวิจัย

4.3.2 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาและสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง เพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้ข้อมูลตามเป้าหมาย โดยมีการกำหนดประเด็นคำถามให้ตรงตามขอบข่ายเนื้อหาวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มีการจดบันทึก บันทึกเสียงและถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์

4.3.3 การสังเกต

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาโดยตรง ผ่านการสังเกตร่องรอยหลักฐานการทำเหมืองแร่ดีบุก วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียงที่มีการปรับเปลี่ยนหันมาเป็นลูกจ้างแรงงานในเหมืองแร่ เศรษฐกิจของชุมชนและสภาพแวดล้อม ทรัพยากรในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 12 ของตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยได้มีการจดบันทึก การถ่ายภาพประกอบ

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และการลงพื้นที่จากการสังเกต สัมภาษณ์ มาสังเคราะห์นำมาตรวจสอบถูกต้องของข้อมูลตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุก

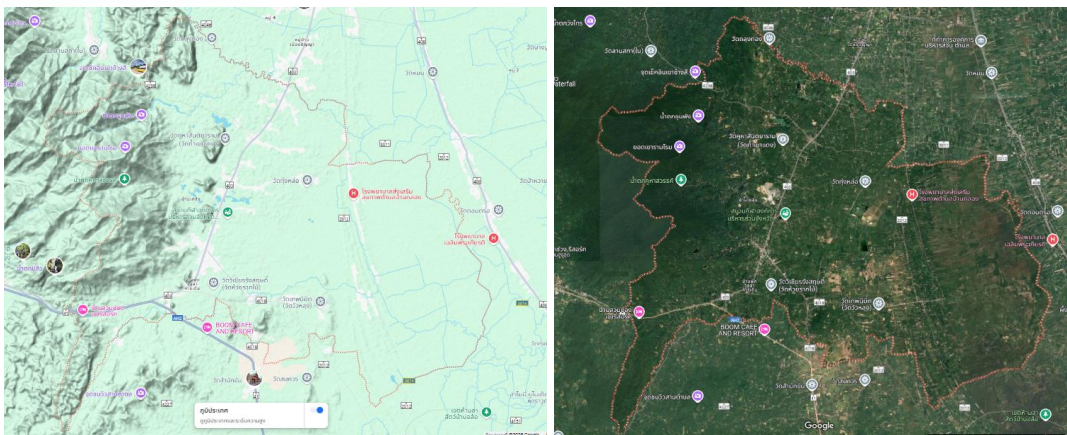
ของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และวิถีชีวิตของชาวร่อนพิบูลย์ที่เกิดขึ้นจากการทำเหมืองแร่ดีบุกและปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของการทำเหมืองแร่ดีบุก โดยพิจารณาถึงขอบเขตด้านเนื้อหาและนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์เพื่อให้ได้เนื้อหาตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น อันได้แก่ ประเด็นแรกพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และประเด็นที่สองวิถีชีวิตของชาวร่อนพิบูลย์ ดังนี้

1. พัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

“ร่อนพิบูลย์” เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานเป็นอำเภอแรก ๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอร่อนพิบูลย์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ประมาณ 378.352 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง คือ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอพระพรหม ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอจุฬาภรณ์ ทิศตะวันออกติดกับอำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอเชียรใหญ่ และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอทุ่งสง มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นบริเวณเทือกเขา ที่ราบตอนกลางและที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรดิน มีแหล่งน้ำสำคัญ คือ คลองเสาธงและคลองแร่ ทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรแร่โดยเฉพาะแร่ดีบุกซึ่งจะพบมากในอำเภอร่อนพิบูลย์

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของอำเภอร่อนพิบูลย์

ที่มา : Google Maps (2567)

อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอำเภอที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรแร่ประมาณปี พ.ศ. 2449 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลา 20 ปี ก่อนที่จะมีการทำเหมืองแร่ โดยการทำเหมืองแร่ดีบุกมีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

ยุคที่ 1 ร่อนแร่แบบดั้งเดิม ประมาณปี พ.ศ. 2465 ได้มีชาวบ้านค้นพบแร่ดีบุก ในท้องที่อำเภอร่อนพิบูลย์เป็นพื้นที่ที่อยู่ท่ามกลางหุบเขา ในพื้นที่นั้นจะเต็มไปด้วยลานแร่ดีบุก ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดใน

อำเภอร้อนพิบูลย์ จะมีชาวบ้านนำเอาเสียงนั้นมาร่อนหาแร่ ซึ่งเสียงจะเป็นอุปกรณ์เครื่องมือในขั้นตอนการแยกแร่ดีบุกออกจากดิน หิน ททราย โดยคนที่จจะร่อนแร่ต้องรู้ว่าแร่ดีบุกอยู่บริเวณใด ซึ่งแร่ดีบุกนั้นพบได้ตามแหล่งน้ำ ลำธารต่าง ๆ เมื่อได้แร่ดีบุกมาแล้วชาวบ้านก็จะนำแร่นั้นไปขายให้กับพ่อค้าชาวจีนที่มีการรับซื้อแร่ อยู่ในตลาดร้อนพิบูลย์ อาชีพร่อนแร่เป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านอย่างมากมาย จากเดิมที่ชาวบ้านมีฐานะค่อนข้างยากจน เมื่อได้ประกอบอาชีพหาแร่ขายก็มีเงินและสามารถสร้างฐานะให้กับตนเองได้ จนทำให้มีผู้คนจำนวนมากต่างหลั่งไหลกันมาประกอบอาชีพร่อนแร่เพิ่มขึ้น (เริงฤทธิ์ คงเมืองและบำเพ็ญ ไชยรักษ์, 2556)

ภาพที่ 2 เสียงอุปกรณ์การร่อนแร่แบบดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น
ที่มา : กัมพล มณีประพันธ์และสงบ ส่งเมือง (2529)

ภาพที่ 3 คลองสวนจันทร์ หมู่ที่ 2 ตำบลร้อนพิบูลย์ อำเภอร้อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
(แหล่งร่อนแร่ดีบุก)

ที่มา : ทิพย์ประภา ศิลปะวิสุทธิ์ (2566)

ยุคที่ 2 การทำเหมืองหอบ พ.ศ. 2469 ชาวจีนได้เริ่มเข้ามาขยายธุรกิจการทำเหมืองแร่ในร่อนพิบูลย์ และชาวจีนคนแรก คือ นายอึ้ง ค่ายท่าย เข้ามาเปิดกิจการเหมืองหอบ ซึ่งเหมืองหอบจะต้องใช้คนงานจำนวนมากจึงมีทั้งแรงงานคนจีนและแรงงานคนไทยไปทำงานในเหมือง กลุ่มคนจีนทำเหมืองชุดเหมืองหอบอยู่เนิ่นนาน ปี ตั้งแต่หลังช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ในการทำเหมืองหอบจะต้องใช้แรงงานและกำลังคนในการหาบดิน ทร่าย จากพื้นที่ที่เป็นลานแร่ ไปยังรางลาดเพื่อทำการคัดแยกแร่ออกจากดิน และทร่าย (เรียงฤทธิ์ คงเมืองและบำเพ็ญ ไชยรักษ์, 2556)

ภาพที่ 4 นายอึ้ง ค่ายท่าย ชาวจีนคนแรกที่เข้ามาเปิดกิจการธุรกิจเหมืองแร่ในอำเภอร่อนพิบูลย์
ที่มา : โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช (2559)

ยุคที่ 3 เหมืองฉิดและเหมืองสือบ พ.ศ. 2469 มีชาวออสเตรเลียเข้ามาสำรวจแร่ต่าง ๆ เข้ามาและเริ่มต่อเรือชุดลำแรกที่บ้านเกลิง เรือชุดมีขนาดใหญ่เพื่อค้นหาแร่ดีบุกและพลูม ซึ่งเดิมเคยทำเหมืองแร่ดีบุกในทะเลและบนบกอยู่ภูเก็ต แต่เมื่อแร่ที่ภูเก็ตเริ่มลดน้อยลงจึงได้มีการขยายกิจการเหมืองแร่ และพัฒนาเรือชุดบนบกมาใช้ชุดแร่ที่ร่อนพิบูลย์เพิ่มอีกหลายบ่อและในปีเดียวกัน ได้มีบริษัทหนึ่งที่ชื่อว่า บริษัทแองโกลเรียลเทลมาลาया ได้มีการสร้างเรือชุดแร่โดยได้มีการใช้เครื่องจักรเข้ามาแทนแรงงานคน เรือชุดแร่จะทำงานได้รวดเร็วกว่าแรงงานคน เรือชุดแร่ได้มีการสร้างขึ้นในประเทศมาเลเซีย และได้นำเข้ามายังบ้านเกลิงของอำเภอร่อนพิบูลย์ ต่อมา พ.ศ. 2472 ได้มีการนำเรือชุดแร่นำมาใช้ในเหมืองแร่ คือ เซาเทิร์นคินดา ได้มีการติดตั้งและเปิดกิจการการขุดเหมืองแร่ในชื่อบริษัทเกลิงดิน ต่อมาบริษัทเกลิงดินมีกิจการที่ทรุดตัวลงและซบเซา เจ้าของบริษัทได้ตัดสินใจขายกิจการให้กับบริษัทเซาเทิร์นไซมัสตินและดำเนินกิจการต่อมาเรื่อย ๆ แต่ก็ไม่สามารถที่จะกู้กิจการให้ดีขึ้นได้ เลยมีการขายกิจการอีกครั้ง ในครั้งนี้ได้ขายกิจการให้กับบริษัทฟุ้งคาฮาเบอร์ ต่อมามีการดำเนินกิจการเหมืองแร่มาได้ประมาณ 7 ปี เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นและ พ.ศ. 2522 บริษัทฟุ้งคาฮาเบอร์ได้ดำเนินกิจการการขุดแร่ที่บ้านเกลิง และต่อมาอีกไม่เกิน 10 ปี ก็ได้ยกเลิกกิจการและขายกิจการทั้งหมดนั้นให้กับบริษัทสหพิบูลย์ จำกัด และมีการดำเนินกิจการต่อมา ซึ่งในช่วงนั้นราคาของแร่ดีบุกในตลาดโลกนั้นมีราคาที่ดีและพุ่งสูงมากขึ้น ทำให้มีกำไรมากมายให้กับบริษัท และใน พ.ศ. 2533 ราคาของดีบุกได้มีความผัน

ผวนในตลาดโลกทำให้ราคาของแร่ดีบุกต่ำลง จึงส่งผลเสียต่อบริษัททำให้บริษัทสู้ราคาไม่ได้และได้มีการขายเรือชุดเป็นเศษเหล็ก ส่วนที่ดินที่เป็นเหมืองแร่ก็ยังไม่หมดสัญญาจะใช้ประโยชน์ต่ออีกทำไม่ได้ ปี พ.ศ. 2537 เมื่อเรือชุดแร่ถูกขายเป็นเศษเหล็กไปแล้วทั้ง 2 ลำและมีแผ่นดินที่เป็นร่องรอยของการชุดทำเหมืองแร่หลายพันไร่ ซึ่งทำให้ชาวร่อนพิบูลย์นั้นได้เรียนรู้ และเป็นตำนานที่คอยเล่าให้ลูกหลานได้ฟัง ถึงการเข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากร่อนพิบูลย์ เหลือทิ้งไว้แค่เพียงเศษแร่ที่หลงเหลือจากเรือชุด

ภาพที่ 5 พื้นที่เหมืองที่เรือชุดแร่ชุดหาแร่ในพื้นที่บ้านเกลิง

ที่มา : เอื้อม อุบลพันธ์ (2537)

ภาพที่ 6 พื้นที่เหมืองที่เรือชุดแร่ชุดหาแร่ในพื้นที่บ้านเกลิง ปัจจุบัน พ.ศ. 2566

ที่มา : ทิพย์ประภา ศิลปวิสุทธิ์ (2566)

2. วิถีชีวิตของชาวล้านช้าง อำเภอล้านช้าง จังหวัดนครราชสีมา

วิถีชีวิตของชาวล้านช้างแบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ก่อนทำและหลังทำเหมืองดีบุกของชาวล้านช้าง อำเภอล้านช้าง จังหวัดนครราชสีมา

ช่วงที่ 1 ก่อนทำเหมืองดีบุกของชาวล้านช้าง อำเภอล้านช้าง จังหวัดนครราชสีมา พื้นที่อำเภอล้านช้างที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งก่อนที่จะมีการทำเหมืองแร่ วิถีชีวิตของชาวล้านช้างจะเต็มไปด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ การทำปศุสัตว์ และทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักและอยู่คู่ชาวล้านช้างมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จะเป็นการประกอบอาชีพที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ และมีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ คือ การหาของป่าลงมาขายในตลาดเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี อีกทั้งยังมีสัตว์ป่าที่ลงมาหาอาหาร ชาวบ้านก็จะทำเครื่องมือเพื่อใช้จับสัตว์ป่าและนำลงมาเพื่อขายเป็นรายได้ในการดำรงชีวิต

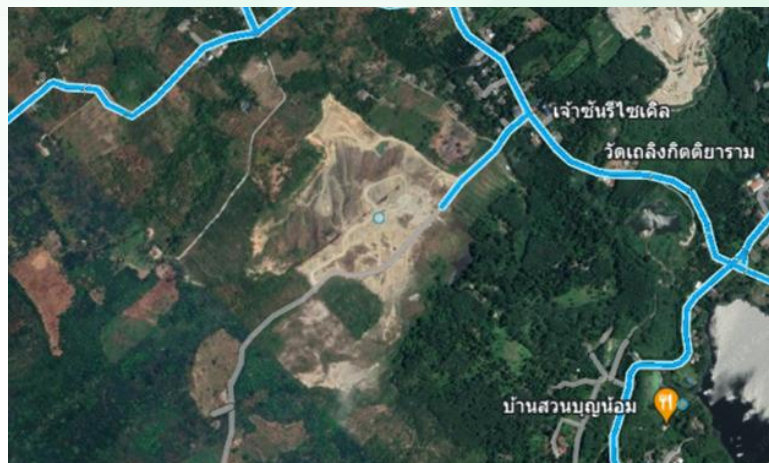
ช่วงที่ 2 หลังทำเหมืองดีบุกของชาวล้านช้าง อำเภอล้านช้าง จังหวัดนครราชสีมา จากวิถีชีวิตเดิมเลี้ยงชีพด้านเกษตรกรรม บางส่วนได้เปลี่ยนแรงงานในกิจการเหมืองแร่ และทำให้คนจากต่างถิ่นหลั่งไหลเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอล้านช้าง วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแร่เข้าไปสู่ความเชื่อของชุมชน คือ แม่นางร่อนแร่ ตามประวัติเล่าเรื่องสืบทอดต่อกันมา แม่นางร่อนแร่เป็นบริวารของพระแม่ศรีสุทนต์อาศัยสถิตอยู่ที่เขาร่อนนาที่เขาร่อนนามีแร่ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก เรียกได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ประชาชนอำเภอล้านช้างสมัยก่อนประกอบอาชีพ ทำเหมืองแร่และขึ้นไปบนเขาร่อนนาเพื่อหาแร่ลงมาขายเป็นการประกอบอาชีพในของคนอำเภอล้านช้าง

ภาพที่ 7 แม่นางร่อนแร่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวล้านช้างเคารพนับถือ

ที่มา : เทศบาลตำบลร่อนพิบูลย์ (2566)

ภายหลังจากการทำเหมืองแร่ดีบุก ขวาร์อนพิบูลย์ได้ผลกระทบหลายด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ เช่น การปนเปื้อนของสารหนูลงในแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการทำเหมืองแร่ได้รับอันตรายจากสารหนูมีอาการป่วยที่เรียกกันว่า ไข้ดำ หลังจากนั้นชาวรอนพิบูลย์ก็ได้กลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนผลไม้และการทำปศุสัตว์

ภาพที่ 8 ภูเขาที่ถูกทำลายจากการทำเหมืองแร่ดีบุก บริเวณบ้านเกลิง ตำบลรอนพิบูลย์ อำเภอรอนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่มา : Google Earth (2566)

6. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกพัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวรอนพิบูลย์ และประเด็นที่สองวิถีชีวิตของชาวรอนพิบูลย์ ดังรายละเอียด

ประเด็นแรก พัฒนาการการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวรอนพิบูลย์ อำเภอรอนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช การทำเหมืองแร่ดีบุกเป็นอาชีพที่นิยมทำกันเป็นจำนวนมากในพื้นที่รอนพิบูลย์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรแร่ ทำให้มีผู้คนมากมายหลั่งไหลกันเข้ามาประกอบอาชีพหาแร่ จากเดิมมีการใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่าเลียงในการร่อนแร่ เมื่อมีชาวจีนเข้ามาในพื้นที่ ทำให้มีการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ผนวกเข้ากับเทคโนโลยีทำให้เกิดวิธีการประกอบอาชีพหาแร่แบบใหม่เกิดขึ้น ทั้งการใช้เรือขุด ใช้เครื่องจักรในการทำเหมืองแร่และเกิดเป็นเหมืองแร่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ กลาง (2544) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ของชาวบ้านหรือคนสามัญธรรมดา ผนวกเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่จนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมายว่ากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ผ่านการลองผิดลองถูก ลงมือกระทำจริง การถ่ายทอดความรู้

ประเด็นที่สอง วิถีชีวิตของชาวร้อนพิบูลย์ พื้นที่ร้อนพิบูลย์เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทั้ง ดิน น้ำและแร่ธาตุ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรม เกษตรกรและการทำปศุสัตว์ ซึ่งเกิดจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ ในการอยู่ร่วมกันและนำมาสู่วิถีชีวิตที่มีความเชื่อเป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความสอดคล้องกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) กล่าวว่าวิถีชีวิตเป็นการดำเนินชีวิตที่อาศัยความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับธรรมชาติ เพราะอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติในการดำรงชีวิต เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้น้ำฝนเพื่อทำการเกษตรกรรม ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน มีการอยู่ร่วมกันช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันและกันตลอดทั้งติดต่อระหว่างกันอย่างใกล้ชิด คนในชุมชนมีวิถีความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา หรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

7. ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่แก่เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ เข้าใจความเป็นมาของชุมชนและการทำเหมืองแร่ดีบุกของชาวร้อนพิบูลย์
2. ควรมีการศึกษาในมิติอื่น ๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านอุตสาหกรรม เพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบที่มีต่อชุมชน และเป็นแนวทางเชิงนโยบายในการพัฒนาประเทศต่อไป
3. ควรมีการศึกษาหัวข้อเกี่ยวกับวิธีการฟื้นฟูพื้นที่เหมืองแร่ที่เลิกใช้งาน เพื่อให้สามารถนำพื้นที่ดังกล่าวกลับมาใช้งานใช้ประโยชน์ได้
4. ควรมีการเพิ่มเติมหัวข้อประเด็นบทบาทของดีบุกในเศรษฐกิจโลกและผลกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงราคาดีบุกในตลาดโลกและผลกระทบต่อผู้ประกอบการ เพื่อให้เห็นบริบทของที่มาและความสำคัญที่ชัดเจนขึ้น
5. ควรเพิ่มช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลในแพลตฟอร์มของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

8. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ได้ ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัยครั้งนี้ รวมถึงชาวบ้าน ผู้มีองค์ความรู้หรือปราชญ์ชาวบ้านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาและการทำวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้เสนอแนะแนวคิดให้คำแนะนำ คำปรึกษาในการจัดทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการผู้ประเมินบทความที่ได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการต่อยอดและพัฒนาบทความ

9. เอกสารอ้างอิง

- กฤษณาพร ถาวรทอง. (2566, 6 มกราคม). *วิถีชีวิตในชุมชน* [สัมภาษณ์].
บำเพ็ญ ไชยรักษ์. (2554). *เหมือนแร่ไทย ประวัติศาสตร์และสถานะความมั่งคั่งบนทุกขลังจากชีวิตมนุษย์*.
สืบค้นจาก <https://ngthai.com/cultures/41501/thaiminedoc/>
บุญเกิด คาคะวารี. (2566, 27 ธันวาคม). *เศรษฐกิจในชุมชน* [สัมภาษณ์].
เริงฤทธิ์ คงเมือง และบำเพ็ญ ไชยรักษ์. (2556). *รอยเหมือน สารคดีภาพเล่าเรื่องเหมือนแร่ในเมืองไทย*.
โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดสหพัฒนาไพศาล.
เรืองเดช คาคะวารี. (2566, 27 ธันวาคม). *พื้นที่ที่มีการทำเหมือนแร่* [สัมภาษณ์].
วีระ เจริญชน. (2566, 20 พฤศจิกายน). *การทำเหมือนแร่ในร้อนพิบูลย์* [สัมภาษณ์]. สมาชิกองค์การบริหาร
ส่วนตำบลร้อนพิบูลย์ หมู่ที่ 12.
สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษาวิเคราะห์ และ
วางแผน พิมพ์ครั้งที่ 2*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *แนวคิดกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น*. วารสารครุศาสตร์. 27(2), 1-21.
เอื้อม อุบลพันธ์ และนะมา โสภาพงศ์. (2537). *สารนครศรีธรรมราช*. โรงพิมพ์ประยูรการพิมพ์.